

Viktoro Mikėno žingsniai tiesiant kelius į pedagogikos mokslą

Elvyda Martišauskienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, martisauskienė@gmail.com

Likimas taip lėmė, kad V. Mikėnui teko nelen-gva dalia – brandžiausi gyvenimo metai prabėgo sovietinės okupacijos metais. Gimė jis 1926 m. gegužės 19 d. Butkiškių kaime, Ramygalos valsčiuje, smulkių valstiečių šeimoje, kurioje augo penki vaikai. Tad pačiam reikėjo grįsti kelią į savo ateitį. 1939–1943 m. jis mokėsi Ramygalos vidurinėje mokykloje, o 1944 m. įstojo į Panevėžio mokytojų seminariją (priėmė į antrą kursą), kurią baigęs

(1945) dirbo Žydelių pradinės mokyklos vedėju, fizinio lavinimo, braižybos ir piešimo mo-kytoju Panevėžio mokyklose. Jau šiuo laikotarpiu išryškėjo sportiniai gebėjimai (1947 m. tapo penkiakovės čempionu), o 1948 m. buvo priimtas į Kauno kūno kultūros institutą (iki trečio kurso egzaminus laikė eksternu), bet dėl sunkių gyvenimo sąlygų mokėsi tik kelis mėnesius. Susiklosčius aplinkybėms, pavyko gauti vyr. laboranto darbą Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto (VVPI) Fizinio auklėjimo ir sporto katedroje ir kartu tapti Geografijos fakulteto studentu. Čia susipažino su būsimu pedagogikos mokslininku Klemensu Simaška. Ši draugystė tęsėsi visą gyvenimą, stiprindama polinkį į pedagogikos mokslus (V. Mikėnas pereina į Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto Pedagogikos ir psi-chologijos specialybę). Akivaizdu, kad bandoma suderinti sportą ir mokslą: V. Mikėnas 1951 m. baigia VVPI ir skiriamas į Pedagogikos katedrą asistento pareigoms. Studijų ir pirmaisiais darbo metais (1948–1953), kaip nurodoma *Lietuvos sporto enciklopedijoje*¹, jis

¹ Viktoras Mikėnas. *Lietuvos sporto enciklopedija* [žiūrėta 2015 m. gegužės 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lse.lt/index.php?105671099>.

skynė laurus ir lengvojoje atletikoje (šešis kartus buvo disko metimo, tris kartus rutulio stūmimo Lietuvos čempionas). Vis dėlto galingesnė buvo mokslo trauka, šia linkme pakreipusi tolesnį gyvenimą, kuriame skleidžiasi ir naujos galimybės.

Jau 1952 m. V. Mikėnas renkamas Pedagogikos katedros vyresniuoju dėstytoju. Šalia mokslinių interesų greitai ėmė ryškėti vadybiniai gebėjimai, atveriantys naujas veiklos kryptis. Pusantrų metų jis dirbo Pedagogikos fakulteto dekanu, Pedagogikos katedros vedėju, o 1954 m. LTSR švietimo ministras skiria perspektyvų dėstytoją Švietimo ministerijos pedagoginių mokymo įstaigų skyriaus viršininku, paliekant pusę vyr. dėstytojo etato VVPI. Pateisinęs lūkesčius ir toliau skiriamas / renkamas atsakingoms pareigoms: Lietuvos TSR švietimo ministerijos Mokyklų mokslinio tyrimo instituto direktoriaus pavaduotoju (1957–1958), VVPI direktoriaus pavaduotoju (prorektoriumi) mokslo (1959) ir mokymo (1960) reikalams, Pedagogikos katedros vedėju (1959–1960 ir 1965–1975), 1971 m. – Vilniaus miesto darbo žmonių deputatų tarybos deputatu. Tačiau ir dirbant vadovaujamą darbą, mokslinė veikla ima viršų, telkiasi mintys apie darbinio ugdymo problemas, turinčias gilius šaknis lietuvių būtyje. Jau pirmajame VVPI *Mokslo darbų* tome (1956) publikuojamas jo straipsnis, o 1962–1964 m. mokslinis interesas realizuojamas stacionarinėje aspirantūroje prie Vilniaus valstybinio V. Mickevičiaus-Kapsuko universiteto Pedagogikos ir psichologijos katedros. Čia 1965 m. apginama pedagogikos mokslų kandidato disertacija „Darbinis mokymas Lietuvos pradinėje mokykloje 1918–1958 m.“, autoriui suteikiamas pedagogikos mokslų kandidato laipsnis, o 1967 m. – docento vardas.

Mokslinė V. Mikėno veikla skleidėsi keliomis kryptimis, bet svarbiausias išlieka darbinis mokymas. Viena vertus, žvelgiama į jo lietuviškas ištakas, analizuojama požiūrių į darbinį mokymą dinamika keičiantis politinei situacijai, atskleidžiamos jo sąsajos su politechniniu mokymu, išryškinami ryšiai su gyvenimu ir kt., parodant nagrinėjamų klausimų ištirtumą ir pedagoginį prasmingumą. Suprantama, autorius turėjo rodyti ir marksizmo-leninizmo klasikų indėlį, bet pirmiausia pabrėžė, kad „darbinis mokymas yra sudėtinė asmenybės ugdymo (pedagoginio proceso) dalis. Jis liečia objektyvią visuomenės gyvenimo sritį – asmenybės parengimą darbui ir praktinei veiklai. Toks parengimas nėra vien didaktikos problema, nes jis savo turiniu, paskirtimi, problemomis išeina iš didaktikos ribų. <...> Todėl jis pirmiausia nagrinėtinas asmenybės ugdymo požiūriu, jos vystymosi planė“². Sunku būtų ką pridėti ir žvelgiant iš dabarties pozicijų. Pastebėtina, kad autorius darbinį mokymą ne tik teoriškai pagrindė, bet ir nutiesė kelią

² Mikėnas, V. (1978). *Darbinis mokymas – pedagoginė problema: Paskaitų konspektas*. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba, 3.

į jo realizavimą – parengė paskaitų konspektus studentams³, metodinę priemonę (su bendraautorėmis) pradinių klasių mokytojams⁴, kurioje pateikiami ugdymo per darbų pamokas pedagoginiai aspektai, aptariamos įvairių darbų rūšys. Knygos populiarumą rodo tai, kad pasibaigus 10 000 tiražui, po septynerių metų „Darbai I–III klasėje“ buvo pakartotinai išleisti. Darbinio mokymo klausimus autorius dažnai analizavo straipsniuose, konferencijose. Daktaro disertacijos (pagal to laikotarpio klasifikavimą) nerašė, nes Maskva nepatvirtino pasirinktos temos (apie namų mokyklėles Lietuvoje), o keisti jos nenorėjo.

Ypatingo dėmesio nusipelno V. Mikėno indėlis į *pedagogikos* mokslo plėtrą, raidą. Būdamas Pedagogikos katedros vedėju, aiškiai matė lietuviškos pedagoginės minties padrikus želmenis, kurie negalėjo laiduoti visuminio poveikio ne tik studentui, bet ir dėstytojui. Todėl ryžosi sutelkti autorius ir sudaryti bei 1969 ir 1970 m. išleisti du *Pedagogikos paskaitų*⁵ tomus. Tai buvo labai reikalinga parama, grindžianti prieigas lietuviškam pedagogikos vadovėliui. Ženkli ir kita V. Mikėno šviečiamoji veikla. 1971–1981 m. jis atlieka LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbų *Pedagogika*

ir psichologija atsakingojo redaktoriaus, vėliau – redakcinės kolegijos nario pareigas. Jam pavedama sudaryti pedagogikos klasikos tomą⁶, kuriame sudėjo A. Makarenkos paskaitas, straipsnius, pasisakymus bendraisiais auklėjimo proceso klausimais, įžanginiame straipsnyje ryškina ne jų ideologinį, o humanistinį kryptingumą, metodinius sprendimus. Pedagoginę mintį V. Mikėnas dažnai skleidė ir brandino respublikinėse ir sąjunginėse mokslinėse konferencijose, buvo komandiruojamasis tiesti pedagoginės minties tiltus į Vokietiją, Lenkiją.

Negalima apeiti ir gyvenamojo laikotarpio duoklės komunistinei ideologijai. Dar 1960 m. V. Mikėnas sudaro dokumentų rinkinį *Liaudies švietimas ir komunistinis auklėjimas*⁷, kuriame talpinami Tarybų Sąjungos ir Lietuvos komunistų partijos bei Vyriausybės nutarimai ir VLKJS nutarimai komunistinio auklėjimo ir švietimo klausimais. Tai buvo išmintingas sprendimas, nereikalaujantis dėstytojų pastangų, o padedantis dėstytojams, mokytojams greičiau parengti ideologines preambules, „saugiklius“ straipsniams, ugdymo planams. Panaši ir respublikinės mokslinės konferencijos *V. Leninas ir liaudies*

³ Mikėnas, V. (1979). *Moksleivių darbinis mokymas: Paskaitų konspektas*. Vilnius: Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba.

⁴ Grabauskienė, A., Mikėnas, V., Žemeckienė, A. (1970). *Darbai I–III klasėje*. Kaunas: Šviesa; Grabauskienė, A., Mikėnas, V., Žemeckienė, A. (1977). *Darbai I–III klasėje*. Kaunas: Šviesa.

⁵ *Pedagogikos paskaitos: Metodinė medžiaga*. (1969–1970). Sudarė ir redagavo V. Mikėnas. Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto Pedagogikos katedra, Mokyklų mokslinio tyrimo institutas. Vilnius.

⁶ Makarenka, A. S. (1987). *Pedagoginiai raštai*. Sudarė V. Mikėnas [parašė pratarinę, įž. str. A. Makarenkos gyvenimas ir veikla, p. 7–26]. Kaunas: Šviesa.

⁷ *Liaudies švietimas ir komunistinis auklėjimas*. (1960). Iš *Dokumentų rinkinys*. Sudarė V. Mikėnas. Vilnius.

švietimas⁸ paskirtis, pasitelkus Lietuvos pedagogikos mokslininkus, prisidengti lojalumu ideologijai ir kelti tuo metu aktualias problemas.

Viltingai sutiko V. Mikėnas nepriklausomybės aušrą, kaip pats rašė, stengdamasis „formuoti studentų tautinę savimonę bei teigiamą požiūrį į pedagoginį darbą atkuriamos nepriklausomos Lietuvos mokykloje“⁹. Tik laiko buvo likę nedaug. Pakirstas ligos, V. Mikėnas mirė 1995 m. vasario 23 d., palikęs nebaigtus darbus (*J. Vabalo-Gudaičio pedagogikos filosofiniai bruožai, Darbo mokykla Lietuvoje* ir kt.). Palaidotas Rokantiškių kapinėse.

Už mokslinę-pedagoginę veiklą V. Mikėnas apdovanotas LTSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumo Garbės raštu (1965), LTSR švietimo pirmūno ženkliu (1966), TSRS švietimo ministerijos Garbės raštu (1969), jam suteiktas LTSR nusipelnusio mokytojo vardas (1976). Bet didžiausi pagarbos ženklai neturi laiko žymės, nominacijos, nes lieka mokinių, bendradarbių, artimųjų širdyse, praturtina jų gyvenimus tauriu paprastumu, prasidedančiu šeimoje ir darniai susiejančiu istorines ištakas bei kasdienos rūpesčius.

⁸ V. Leninas ir liaudies švietimas. (1970). Respublikinės mokslinės konferencijos medžiaga. Atsakingasis redaktorius V. Mikėnas. Vilnius.

⁹ Mikėnas V. J. Ataskaita už 1990–1991 m. LEU archyvas. F.2 4-548. 93 byla. P. 214.